

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA DIQQATNING AYRIM XUSUSIYATLARI

Abdurashidova Sarvinoz Abdurashid qizi

Termiz davlat pedagogika instituti 1-kurs talabasi

Anotatsiya: *Ushbu ishda boshlang'ich sinf o'quvchilarida diqqatning asosiy xususiyatlari — barqarorlik, ko'chuvchanlik, taqsimlanish va ixtiyoriylik darajasi yoritiladi. Mavzuda diqqatning yoshga xos rivojlanish omillari, o'quv jarayonida uning ahamiyati hamda kichik yoshdagi bolalarda diqqatni shakllantirish va mustahkamlashga xizmat qiluvchi pedagogik usullar qisqacha tahlil qilinadi. Shuningdek, boshlang'ich sinf o'quvchilarida diqqatning tez chalg'ishi, barqaror bo'lish muddatining qisqaligi kabi xususiyatlar ilmiy manbalar asosida izohlanadi. Ish yakunida diqqatni rivojlantirish bo'yicha tavsiyalar berilgan.*

Kalit so'zlar: *Diqqat, barqarorlik, ko'chuvchanlik, taqsimlanish, ixtiyoriy diqqat, ixtiyorsiz diqqat, boshlang'ich sinf o'quvchilari, psixologik xususiyatlar, o'quv jarayoni, chalg'ish, konsentratsiya, diqqatni rivojlantirish, yosh psixologiyasi.*

O'zbekiston Respublikasi o'z mustaqilligini yil sayin mustahkamlab borar ekan, shu yurtning tayanchi, kelajagi bugungi avlodning bilimli, o'qimishli sog'lom va ma'naviyatli barkamol yetuk shaxs bo'lib ulg'ayishiga bog'liqdir. Insonning ruhiyati, hissiyotlarini, ta'lim va tarbiya nida mustaqil ishtiroki, ichki kechinmalarini, faol shaxs sifatidagi o'z-o'zini shakllantirish samaradorligini oshirishda psixologiya fani va uning metodlari muhim rol o'ynaydi. Ta'lim va tarbiya jarayoni bolaga yoshlik chog'idan singdirilib borilar ekan, biz singlimiz, ukamiz, farzandimizni ijtimoiy hayotning har jabhasida o'z o'rnini topa olmog'i uchun o'z xulqi va odobi ila yoinki, bilimi va kasbi ila mahallamiz, shahrimiz va yurtimizga foydasi tegadigan barkamol avlod bo'lmog'i uchun, boshlang'ich sinf o'qituvchisi ta'lim va tarbiya jarayoning faol ishtirokchisi sifatida astoydil harakat qilmoqlari lozim. O'qituvchi o'quv faoliyatini amalga oshirishda o'quvchilarning diqqatini qarata olishi dolzarb masalalardan biridir. Shuning uchun Boshlang'ich sinflarning bilim olishi, ko'nikma, malaka kompetensiyalarini shakllantirish masalasi bo'yicha "Boshlang'ich sinf o'quvchilarining diqqatini jalb etishning muhim metodlari" bo'yicha ilmiy maqola yoritishni maqsad qilib oldik. O'qituvchi o'quvchilarga yaxshi bilim bera olishi, dars jarayonini yaxshi tashkil eta olishi va o'z vazifasini to'laqonli amalga oshira olishi uchun o'z kasbining bilimdoni bo'lishi va dars jarayonini tashkil eta olishi uchun faol ishtirokchi bo'lishi shart. Eng asosiysi esa o'quvchilarning diqqatini torta olishi kerak. O'quvchilarning diqqatini o'ziga qarata o'qituvchi BKMLarini yaxshi yetkazib bera olmaydi, uning natijasida esa yaxshi kadrlarni tayyorlay olmaydi. Diqqat faoliyatni samarali bo'lishini ta'minlovchi, yosh kadrlarning savodxonlik darajasini oshirib beruvchi eng muhim psixik jarayondir. Bundan tashqari, diqqatning psixik hodisalarning qaysi sinfiga tegishliligi haqida ham turli fikrlar mavjud. Ba'zilarining ta'kidlashicha, diqqat- bu psixik bilish jarayoni. Boshqalar diqqat har bir faoliyatning zarur sharti ekanligiga, diqqatning o'zi esa ma'lum iroda kuchlarining

ifodalanishini talab etishga asoslangan holda, diqqatni iroda va insonning faoliyati bilan bog'laydilar.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida diqqatni o'rganish sohasida bir qator olimlar muhim tadqiqotlar olib borganlar. Ularning ishlarida diqqatning shakllanishi, rivojlanishi va ta'lim jarayoniga ta'siri chuqur tahlil qilingan.

1. Juan Pascual-Leone Juan Pascual-Leone 1970-yillarda bolalarning diqqat va aqliy qobiliyatlarini o'lchash uchun matematik model ishlab chiqqan. Uning tadqiqotlari bolalarning aqliy diqqat qobiliyatining yoshga qarab qanday rivojlanishini ko'rsatdi. Uning modeli bolalarning diqqat qobiliyatini o'lchashda yangi yondashuvlarni taqdim etdi.

2. Mary K. Rothbart Mary K. Rothbart bolalarning temperamentini o'rganishda katta hissasini qo'shgan. U bolalarning diqqatni boshqarish qobiliyatini, ya'ni "effortful control"ni o'rganib, bu qobiliyatning bolalarning ta'limdagi muvaffaqiyatiga ta'sirini aniqladi. Uning tadqiqotlari bolalarning diqqatni boshqarish qobiliyatini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega.

3. Ting Tao va hamkasblari Ting Tao va uning hamkasblari 7–12 yoshdagi boshlang'ich sinf o'quvchilarida diqqatning rivojlanishini o'rganishdi. Ular diqqatni 9 yoshdan boshlab sezgir va ijrochi diqqatga ajratish mumkinligini aniqladilar. Bu tadqiqot bolalarning diqqat turlarining yoshga qarab qanday o'zgarishini ko'rsatdi.

4. Larysa Liashenko va Alla Kurytsia Larysa Liashenko va Alla Kurytsia boshlang'ich sinf o'quvchilarining diqqatni jamlash va barqarorlashtirish qobiliyatlarini o'rganishdi. Ular o'quvchilarning diqqatini rivojlantirishda ingliz tili darslarining tashkil etilishining muhimligini ta'kidlashdi. Ularning tadqiqotlari bolalarning diqqatini rivojlantirishda darslarning tashkil etilishining ahamiyatini ko'rsatdi.

5. S.Sunay Yildirim Dogru S. Sunay Yildirim Dogru Montessori ta'lim metodikasining diqqatni rivojlantirishdagi samaradorligini o'rganishdi. Ular ADHD (diqqat yetishmovchiligi va giperkativlik) bo'lgan bolalarda Montessori materiallari yordamida diqqatni rivojlantirish mumkinligini aniqladilar. Bu tadqiqot Montessori metodikasining diqqatni rivojlantirishdagi samaradorligini ko'rsatdi. Bosh miya po'stlog'ining muayyan joylaridagi optimal qo'zg'alish manbalari diqqatning fiziologik asosini tashkil qiladi. Diqqat ikki turga bo'linadi: ixtiyorsiz va ixtiyoriy. Boshlang'ich sinf o'quvchilari diqqatining xususiyatlari:

Ixtiyorsiz (ko'ngildagi) diqqat: Bu turdagi diqqat bolalarda kuchli rivojlangan bo'ladi. Ular ko'pincha ko'rgan, eshitgan yoki his qilgan narsalariga diqqatini qaratadilar va bu ularning diqqatini nazorat qilish qobiliyatini cheklaydi.

Ta'sirchan: Bolalar diqqati atrof-muhitdagi tashqi ta'sirlarga juda sezgir bo'ladi. Biror narsaga qiziqqanlarida, diqqatlari o'sha narsaga qaratiladi, biroq boshqa bir ta'sir paydo bo'lganda, diqqatlari tezda o'sha ta'sirga o'tadi.

Barqaror emas: Boshlang'ich sinf o'quvchilarining diqqati nisbatan barqaror bo'lmagan. Ular ko'pincha diqqatni bir muddatga qaratib tura oladilar, lekin keyin boshqa narsaga qiziqib ketishlari mumkin.

Cheklangan hajmli: Bolalar bir vaqtning o'zida bir nechta narsaga diqqatni qaratishda qiyinchilikka duch kelishadi. Ular bir narsaga diqqatni qaratganlarida, boshqa narsalarga e'tibor qaratish qobiliyati cheklanadi.

O'zgaruvchan: Bolalar diqqatini bir narsadan boshqasiga tezda o'tkazish qobiliyatiga ega. Ular bir daqiqa kitobga qiziqqan bo'lsalar, keyingi daqiqada o'yinchoqqa qiziqib ketishlari mumkin.

Vizual diqqatning yuqori darajada namoyon bo'lishi: Bolalar ko'pincha vizual materiallar, masalan, rasmlar, ranglar va ko'rgazmali qurollar orqali o'rganishni afzal ko'rishadi. Bu ularning diqqatini ushbu materiallarga qaratish qobiliyatini kuchaytiradi.

Diqqatni nazorat qilish qiyinligi: Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun diqqatni nazorat qilish va uni bir narsaga uzoq vaqt davomida qaratish juda qiyin bo'ladi.

Diqqat rivojlanishining biologik asoslari:

Maktabgacha yoshdagi bolalarda diqqatning rivojlanishi miya ichidagi neyron davrlarining kamolotga etishi va tashkil etilishi bilan chambarchas bog'liq. Ushbu asabiy o'zgarishlar erta bolalik davrida diqqat jarayonlarini bosqichma-bosqich takomillashtirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Diqqatni rivojlantirishning neyron asoslarini tushunish bu jarayonlarning qanday rivojlanishi va bolalar o'sishi bilan yanada murakkablashishiga oydinlik kiritadi.

Prefrontal korteks: Diqqatni rivojlantirishda ishtirok etadigan asosiy miya mintaqalaridan biri bu prefrontal korteks (PFC). PFC maktabgacha yoshdagi davrda sezilarli o'zgarishlarga uchraydi. Bu hudud kognitiv nazorat, ish xotirasi va maqsadga qaratilgan harakatlarni rejalashtirish va amalga oshirish qobiliyati o'z ichiga olgan ijro etuvchi funktsiyalar uchun javobgardir. PFC kamolotga etganda, u diqqat jarayonlarini tartibga solish va muvofiqlashtirishda markaziy rol o'ynaydi.

Boshlang'ich sinflarda bolalar o'zlarining diqqatni boshqarish va konsentratsiya qilish qobiliyatlarini rivojlantira boshlaydilar, bu esa ularning o'qish va o'rganish jarayoniga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Quyidagi sabablarga ko'ra boshlang'ich sinflarda diqqatni jamlash juda muhimdir:

1. O'qish va o'rganish samaradorligi: Diqqatni jamlay olish, bolalarga o'qish, matematik masalalarni hal qilish va boshqa o'quv faoliyatlarida muvaffaqiyatli bo'lishga yordam beradi. Agar bolalar e'tiborini bir joyga to'plasa, o'rgatilayotgan materialni yaxshiroq tushunadilar va eslab qolishadi.

2. Kognitiv rivojlanish: Diqqatni jamlash kognitiv jarayonlarni — xotira, mantiqiy fikrlash, va qaror qabul qilishni rivojlantiradi. Bu jarayonlar, ayniqsa boshlang'ich sinf yoshidagi bolalar uchun muhim, chunki ularning aqliy qobiliyatlari hali to'liq shakllanmagan.

3. Samarali vaqt boshqaruvi: Diqqatni jamlash bolalarga o'z vaqtini qanday tartibda sarflashni o'rgatadi. Masalan, dars davomida kerakli mavzuga e'tibor qaratib, shaxsiy va akademik vazifalarni bajarishda muvaffaqiyatga erishadilar.

4. Disiplinaning mustahkamlanishi: Diqqatni jamlash bolalarda o'zini tuta olish, o'z xatti-harakatlarini nazorat qilish va o'ziga bo'lgan ishonchni oshirishga yordam beradi. Bu, ayniqsa yosh bolalar uchun o'quv jarayonining muvaffaqiyatli davom etishi uchun muhimdir.

5. Muammolarni hal qilish va kreativlik: Diqqatni jamlash bolalar uchun yangi masalalarni hal qilishda yordam beradi. Ular fikrlashni chuqurlashtirishi, turli yondashuvlarni ko'rib chiqishi va ijodiy fikrlashni rivojlantirishi mumkin.

6. Ijtimoiy va emosional rivojlanish: O'quv jarayonida diqqatni jamlash bolalarda ijtimoiy o'zaro aloqalarni ham yaxshilaydi. E'tiborli bolalar guruhdagi muammolarni hal qilishda yaxshiroq ishtirok etishadi va o'qituvchining ko'rsatmalarini to'g'ri tushunishadi. Boshlang'ich sinflarda diqqatni shakllantirish usullari o'quvchilarning diqqatini jamlash, uni davom ettirish va samarali boshqarishni ta'minlashga qaratilgan bo'lishi kerak. Bu usullar bolalarning kognitiv rivojlanishini qo'llab-quvvatlash va ta'lim jarayonini samarali qilishda muhim ahamiyatga ega.

Quyidagi usullar boshlang'ich sinflarda diqqatni shakllantirishda qo'llaniladi:

1. O'yinlar va interaktiv faoliyatlar diqqatni shakllantirish uchun o'yinlar va interaktiv mashqlar samarali vositalardir. Bu turdagi faoliyatlar bolalarni jalb qiladi va ular o'rganishga yanada qiziqish bilan yondashadilar. Masalan, "e'tibor o'yinlari", "so'z topish o'yinlari", "rasmni to'ldirish" kabi mashqlar bolalarda diqqatni jamlash va uni uzoq vaqt davomida saqlashga yordam beradi.

3. Samarali vaqt boshqaruvi: Diqqatni jamlash bolalarga o'z vaqtini qanday tartibda sarflashni o'rgatadi. Masalan, dars davomida kerakli mavzuga e'tibor qaratib, shaxsiy va akademik vazifalarni bajarishda muvaffaqiyatga erishadilar.

4. Disiplinaning mustahkamlanishi: Diqqatni jamlash bolalarda o'zini tuta olish, o'z xatti-harakatlarini nazorat qilish va o'ziga bo'lgan ishonchni oshirishga yordam beradi. Bu, ayniqsa yosh bolalar uchun o'quv jarayonining muvaffaqiyatli davom etishi uchun muhimdir.

5. Muammolarni hal qilish va kreativlik: Diqqatni jamlash bolalar uchun yangi masalalarni hal qilishda yordam beradi. Ular fikrlashni chuqurlashtirishi, turli yondashuvlarni ko'rib chiqishi va ijodiy fikrlashni rivojlantirishi mumkin.

6. Ijtimoiy va emosional rivojlanish: O'quv jarayonida diqqatni jamlash bolalarda ijtimoiy o'zaro aloqalarni ham yaxshilaydi. E'tiborli bolalar guruhdagi muammolarni hal qilishda yaxshiroq ishtirok etishadi va o'qituvchining ko'rsatmalarini to'g'ri tushunishadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoyev.Sh.M: ta'lim-tarbiyaga jarayoniga investitsiya kiritishga oid g'oyaviy so'zlaridan.2020

2. Xaydarov.I.F, Xalilova.I.N: Umumiy psixologiya darsligidan.2009

3. Иманов, Б., & Имонова, М. (2021). Развитие творческих способностей учеников при выполнении проблемных экспериментов по физике с помощью инновационных технологий. Общество и инновации, 2(2), 222-227.

4. Imonova, M. B. (2023). Oila tinchligi–jamiyat faravonligi asosi. Finland academic research science publisher, 1148-1151.

5. Имонова, М., & Тожиева, Д. (2023). Роль сиблинговых отношений в когнитивном развитии детей. Традиции и инновации в исследовании и преподавании языков, 1(1), 447-453.

6. Имонова, М. (2023). Musiqiy tarbiya–qudratli quroldir yohud musiqiy tarbiyaning shaxs shakllanishiga tasiri. Современные тенденции психологической службы в системе образования: теория и практика, 1(1), 35-37.
7. Имонова, М., & Таджиева, Д. (2023). Boshlangich sinf oquvchilarida milliy tarbiyani pedagogik va psixologik rivojlanishi qonuniyatlari. Современные тенденции психологической службы в системе образования: теория и практика, 1(1), 74-76.
8. Иманова, М. Б. (2021). ШАХС ХАРАКТЕРИ АКЦЕНТУАЦИЯСИ ВА ДЕСТРУКТИВ ХУЛҚ-АТВОР. Academic research in educational sciences, 2(11), 1399-1403.
9. Imanov, B. (2023). NEGATIVE FACTORS AFFECTING THE QUALITY OF EDUCATION AND WAYS TO ELIMINATE THEM. Science and innovation, 2(B3), 355-358.
10. Имонова, М. Б. (2023). ВАЖНОСТЬ СЕСТРОВЫХ ОТНОШЕНИЙ В ЛИЧНОМ РАЗВИТИИ. FORMATION OF PSYCHOLOGY AND PEDAGOGY AS INTERDISCIPLINARY SCIENCES, 2(22), 120-123.
11. Imonova, M. B. (2023). Causes of Suicide Tendency in Adolescents. Journal of Discoveries in Applied and Natural Science, 1(1), 62-67.
12. Иманов, Б., & Иманова, М. Б. Қ. (2021). ДАРС ТУЗИЛМАСИ ВА УНГА ТАЙЁРГАРЛИК. Academic research in educational sciences, 2(5), 1158-1162.
13. Имонова, М. Б. (2023). РОЛЬ ОТНОШЕНИЯ СИБЛИНГА В ПРОБУЖДЕНИИ МОТИВОВ ОБУЧЕНИЯ ДЕТЕЙ. Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры, 3(10), 101-104.
14. qizi Imonova, M. B. (2023). MUSIQANING INSON HISSIYOTIGA TASIRI. Results of National Scientific Research International Journal, 2(3), 156-161.
15. Imanov, B. B. (2023). O'QUVCHILARNING TABIATDA SODIR BO'LAYOTGAN FIZIK JARAYONLARNI ANGLAB ETISHDA TAJRIBALARNING O'RNI. Interpretation and researches, 2(1).
16. Imanov, B. (2023). NEGATIVE FACTORS AFFECTING THE QUALITY OF EDUCATION AND WAYS TO ELIMINATE THEM. Science and innovation, 2(B3), 355-358.
17. Imanov, B. (2023). MALAKALI MUTAXASSIS SIFATLI TA'LIM VOSITASI SIFATIDA. Namangan davlat universiteti Ilmiy axborotnomasi, (6), 855-859.